

MŰHELY

SALLAY GERGELY PÁL

„A SZÉKELY HADOSZTÁLY TAGJAI ÉRDEMEINEK ELISMERÉSE TÁRGYÁBAN”

Szentkereszthegyi Kratochvil Károly (1869–1946) nyugállományú altábornagy, a Székely Hadosztály¹ egykori parancsnoka, a Székely Hadosztály Egyesület örökös elnökéként 1941. január 14-én felterjesztést intézett vitéz nagybányai Horthy Miklós (1868–1957) kormányzóhoz, valamint vitéz dálnokfalvi Bartha Károly (1884–1964) tábornagyhoz, honvédelmi miniszterhez, amelyben a volt Székely Hadosztály érdemeinek visszamenőleges hatállyal történő elismerését kérte.² A beadvány aktualitását Kratochvil a második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) értelmében Magyarországhoz visszacsatolt észak-erdélyi területeken élő egykori Székely Hadosztály-béli katonák „visszatérésével” indokolta. Vitathatatlannak nevezte továbbá, hogy a Székely Hadosztály működése az első világháború folytatásaként értelmezendő, s leszögezte, hogy a Hadosztály „ellentállásával [sic!] már akkor [ti. 1918–1919-ben] megindította azt a folyamatot, mely végeredményben a bécsi döntéshez vezetett.”

Kratochvil javaslata az alábbi tételekből állt:

„1.) Valamennyi tisztnek és legénységnek adományoztassák a „Mátyás emlékérem” kékfehér szallagon [sic!], a Székely hadosztály egykori jelvényének kisebbített másával és kardokkal azok részére, akik ütközetben voltak [...] Nagyfotosságú, hogy ez a kitüntetés megadja a székely harcosok részére a Tűzharcosokat megillető törvényes jogokat és kedvezményeket.

2.) [Legalázatosabban kérem:]

- a., magát különösen kitüntetett legénységi egyének részére vitézségi érem,
- b., a magát különösen kitüntetett tisztak részére a magyar érdemkereszt,
- c., a sebesültek részére a Sebesültek érmének legkegyelmesebb adományozását;
- d., a tiszt pontozásoknál a székely hadosztályban teljesített szolgálat figyelembevételét, és végül
- e., a Székely hadosztály hadirokkantjaival szemben az 1933. évi VII. törvény cikk érvényességét.”

Hozzátette még: „Az a., és b., pont alatt kértek lehetővé tenni, hogy a székely hadosztály kiváló haditényeket teljesített egyénei a vitézi rendbe felvehetők legyenek, – ami jelenleg a részükre elérhetetlen.”

¹ A Székely Hadosztály történetéről lásd: *Gottfried – Nagy* 2011.

² HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár, Honvédelmi Minisztérium 3525/eln. 8.–1941. Székely Hadosztály tagjai érdemeinek elismerése t[árgyá]ban.

Kérvényéhez „Az Erdélyi Kerületi Parancsnokság és a neki közvetlenül alárendelt parancsnokságok és csapattek, valamint a Székely Hadosztálynak alárendelt csapatok harcai az 1918/19 évben a románok ellen” címmel listát is mellékel, az alábbi ütközetek felsorolásával:

- „Piski, páncélvonatunk harca 1919. [helyesen 1918.] dec. havában
Czigányi, 1919. I. 14. visszavert román támadás
Kis- és Nagysebes a Kőrös [sic!] völgyében, Sebesvár, Dealul Fundaculi támadás
Csucsától Bánffyhunjad felé 1919. I. 23–28. sikeres saját támadás
Sikarló, 1919. I. 31. II. 3.
Zilah, 1919. II. 22–25. sikeres saját vállalkozás
Nagy Sikarló, 1919. III. 1.
Csucs, Királyhágó, 1919. III. 11–12., IV. 16–17. román támadás
Iloba, 1919. III. 9., IV. 16. román támadás és saját ellentámadás
Récsétől délre, 1919. III. 16.
Szinérváralja, 1919. III. 17.
Hadad, Györtelek, 1919. III. 27., IV. 16. Király főhadnagy gyönyörű győztes
védelmi harca
Iloba bánya, 1919. III. 29.
D. Pietris (Sikarlótól északkeletre), 1919. IV. 16.
Haraklány, 1919. IV. 16.
Varsolc, 1919. IV. 16.
Magyar-Keczel, 1919. IV. 16.
Bogdánháza, 1919. IV. 16.
Balla (csarnokerdő), 1919. IV. 16.
Azanó hegy, erdő, Egrespataktól nyugatra, 1919. IV. 16.
Erdőszada, 1919. IV. 16.
Kraszna és Récsé, 1919. IV. 16.
Kis- és Nagysebes, 1919. IV. 16.
Alsószopor, 1919. IV. 16.
Honczkó, 1919. IV. 16.
Nagygéc, 1919. IV. 17.
Vaskó, Gyula, Mare, 1919. IV. 16–17.
Szatmárnémeti, 1919. IV. 17–18.
Kocsord, 1919. IV. 18–19.
Szamos, Dob, 1919. IV. 18.
Belényes, 1919. IV. 18.
Királyháza, 1919. IV. 20.
Veresmart, 1919. IV. 20.
Ökörítő, 1919. IV. 20.
Mátészalka, Kraszna-csatorna, 1919. IV. 20–23-ig, sikeres védelmi harc
Hodász, 1919. IV. 24.
Nyírmegyes, 1919. IV. 24.
Nyírmada, 1919. IV. 25.

1919. április 16-ika után felsorolt ütközetek, kivétel nélkül román támadások.”³

Ismeretes, hogy Kratochvil több más esetben is kezdeményezte a Székely Hadosztály tagjai érdemeinek visszamenőleges elismerését. Ilyenek voltak a Károly Csapatkereszt és a Nemzetvédelmi Kereszt odaítélésére irányuló törekvések. Előbbit még az 1930-as években szerette volna elérni a Székely Hadosztály Egyesület, próbálkozásuk azonban nem járt sikerrel, hiszen a Károly Csapatkeresztet I. (IV.) Károly császár és király az első világháború során teljesített legalább 12 heti frontszolgálat elismerésére alapította, a Székely Hadosztály pedig már a fegyverszünet beállta után kezdte meg tevékenységét.⁴ Hiába tartotta vitathatatlanak Kratochvil – ahogy erre fent már hivatkoztunk –, hogy a Székely Hadosztály működése és harcai a román hadsereg ellen a világháború folytatását képezték, érvelését nem tekintették helytállónak. Másik célkitűzésük azonban megvalósult, az 1940-ben – többek között a Tanácsköztársaság ellen, illetve Magyarország területi integritásáért küzdő személyek elismerésére – alapított Nemzetvédelmi Keresztet⁵ 1942-től a Hadosztály egykori katonái elnyerték.⁶

A tárgyalat, 1941 elején kelt beadvány ezekhez képest eltérő kívánalmakat fogalmazott meg. Kratochvil egyrészt egy „Mátyás emlékérem” nevű kitüntetés adományozását indítványozta kék-fehér szalagon, rendfokozatra való tekintet nélkül. A javaslatból nem derül ki egyértelműen, de valószínűsíthető, hogy magát a szalagot díszítette volna a Székely Hadosztály – kék mezőben arany napot és holdat ábrázoló – jelvényének miniatűrje és a hadikitüntetések jellegzetes kiegészítője: a keresztbe fektetett kardokat formázó ékítmény. Utóbbival azok kitüntetése került volna odaítélésre, akik a fent felsorolt ütközetek valamelyikében részt vettek. Elgondolkodtató, hogy új kitüntetésre utal-e a szöveg vagy „Mátyás emlékérem” alatt esetleg az 1940. október 1-jén alapított és Mátyás király arcképét ábrázoló Erdélyi Emlékérmét⁷ értette-e a Székely Hadosztály egykori parancsnoka. Utóbbira enged következtetni a beadvány szövegében a kitüntetés neve előtt szereplő határozott névelő és az, hogy Kratochvil csak a kitüntetés szalagját és ékítményeit írta le részletesebben, magát az érmet nem – arra feltételezhetően mint létezőre utalt. A nyugállományú altábornagy eszerint az Erdélyi Emlékérmét – az eredeti kék helyett – kék-fehér szalagon kezdeményezte adományozni a több mint húsz évvel korábban működő Hadosztály hajdani tagjai számára, egészen más feltételekkel, mint amelyekkel a Kelet-Magyarország és Észak-Erdély visszacsatolása emlékére kiadott kitüntetés egyébként elnyerhető volt. Érdekes továbbá, hogy Kratochvil elképzelése szerint a „Mátyás emlékérem” megadta volna „a székely harcosok részére a Tűzharcosokat megillető törvényes jogokat és kedvezményeket.” Mivel az 1938. évi IV. törvénycikk, vagyis a Tűzharcos törvény azokra a magyar állampolgárookra vonatkozott (és biztosított részükre juttatásokat és kedvezményeket), akik az első világháborúban teljesített frontszolgálatuk alapján a Károly Csapatkereszt viselésére voltak jogosultak,⁸ a Hadosztály volt parancsnoka

³ A listának számos sokszorosított példánya a Kratochvil-hagyatékot legnagyobb részben őrző Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárában is megtalálható, mindaddig azonban összeállításának pontos célja ismeretlen volt a kutatók előtt. Nagy Szabolcs, a Veszprém Megyei Levéltár igazgatóhelyettesének szíves közlése.

⁴ *Gottfried – Nagy* 2011. 178–180. o.; *Virágh* 2016. 40. o.

⁵ *Fekete – Baum* 2010. 87–101. o.

⁶ *Gottfried – Nagy* 2011. 133., 178–180. o.

⁷ *Fekete – Baum* 2010. 71–83. o.

⁸ *Virágh* 2016. 42–43. o.

részéről ez az indítvány tulajdonképpen a Károly Csapatkereszt utólagos odaítélésére irányuló korábbi sikertelen kísérlet megismétlésének is tekinthető. S ha már (újra) próbálkozott, egyúttal egy másik első világháborús kitüntetés, a Sebesültek Éreme⁹ adományozását is kérte beadványában az 1918–1919-es románellenes harcok sebesültjei részére. Ennek igénylése azonban éppen annyira volt reális elképzelés, mint a Károly Csapatkereszté.

Kratochvil kérte továbbá a Székely Hadosztály harcaiban magukat különösen kitüntetett egyének utólagos elismerését. Elképzelése szerint legénységi állományúak a „vitéz-ségi érem”, tisztek a „magyar érdemkereszt” adományozásában részesültek volna. Utóbbi esetben egyértelműen az 1922/1923-ban létrehozott (de 1935-től – tehát a beadvány kelte idején már jó ideje – Magyar Érdemrend néven létező, és 1939-től hadikitüntetésként is adományozott) Magyar Érdemkereszt, az előbbiben pedig minden bizonnyal az 1939 áprilisában alapított Magyar Vitézségi Érem (és nem az osztrák–magyar Vitézségi Érem) fokozatainak odaítélésére gondolt.¹⁰ Javaslatára ezen részének megtételéhez tehát értelem-szerűen a Magyar Vitézségi Érem és a Magyar Érdemrend mint hadikitüntetés 1939-es életre hívása szolgáltatta az alapot.

Végezetül a beadvány szerzője utalt a fentiek szerint kitüntetendő személyek Vitézi Rendbe¹¹ való felvételének lehetőségére is.

A felterjesztésre Horthy Miklós kormányzó szűkszavú közléssel reagált, miszerint nem tartja magát illetékesnek olyan cselekmények jutalmazására, amelyek a kormány-zása előtti időkben történtek. Erről Katonai Irodája 1941. január 22-én tájékoztatta a hon-védelmi minisztert. Kratochvil azonban – bizonyára nem hivatalos csatornákon értesülve az elutasításról – január 24-én távirati úton visszavonta kérvényét, így további érdemi intézkedésre az ügyben nem került sor.

Közismert, hogy Kratochvil és a Székely Hadosztály Egyesület megítélése és politikai elfogadottsága a korszakban problémás volt, Horthy és Kratochvil kapcsolatát pedig alapvetően meghatározta utóbbi kérlelhetetlen legitimista álláspontja.¹² A beadvány elutasít-ása tehát nem meglepő, a kormányzó érvelése ugyanakkor nem helytálló, hiszen a fentebb említett, 1940-ben (még Kratochvil kérvényének beadása előtt) alapított Nemzetvédelmi Kereszt például – részben – kifejezetten 1919-es ellenforradalmi érdemek elismerését szolgálta. Megállapítható, hogy Horthy kimondottan a Székely Hadosztály harcai ügyé-ben nem kívánt állást foglalni.

Ami a „Mátyás emlékérem” javasolt technikai megoldásait (tehát a szalag külön-böző ékítményekkel való ellátását) illeti, párhuzamként utalhatunk a Horthy-kor egy falerisztikai különlegességére, az első világháborúban véghez vitt, de a háború vége és az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása miatt már nem honorált fegyvertények utó-lagos elismerésére szolgáló kitüntetésformára. 1930-tól azok a tisztek és hasonállásúak, akik hivatalosan igazolni tudták, hogy kitüntetési javaslatuk 1918 őszéig – bizonyos szin-tig bezárólag – tárgyalásra és jóváhagyásra került, jogosulttá váltak arra, hogy a Magyar Érdemkereszthez kapcsolódóan alapított Magyar Koronás Bronzérem vörös-fehér sze-gélyes sötétzöld (azaz katonai) szalagján az adott osztrák–magyar kitüntetést jelké-

⁹ A Sebesültek Érméről legújabban lásd: Sallay 2018b.

¹⁰ A Magyar Érdemrendről és a Magyar Vitézségi Éremről, illetve a Horthy-kor hadikitüntetéseiről bőve-ben lásd: Bodrogi – Molnár – Zeidler 2005.; Felszeghy 1943.; Makai – Héri 2002.; Pandula 2007.; Sallay 2018a.

¹¹ A Vitézi Rendről bővebben lásd: Fekete 2011.

¹² Gottfried – Nagy 2011. 184–185. o.

pező miniatúrt és adott esetben a „kardokat” viselhessék.¹³ Erre emlékeztető megoldás lett volna a Székely Hadosztály jelvény-miniatúrnének és a „kardoknak” a feltűzése a „Mátyás emlékérem” szalagjára.

Mivel azonban az elképzelés nem valósult meg, az utókor számára csak a találgatások lehetősége maradt.

BIBLIOGRÁFIA

- Baum* 2010. *Baum Attila: Háborús érdemek utólagos elismerése – Magyar Koronás Bronzérem, szalagján az elmaradt háborús kitüntetés kisebbitett alakjával. Katonaiújság, 2010. 2. sz. 46–53. o.*
- Bodrogi – Molnár – Zeidler* 2005. *Bodrogi Péter – Molnár József – Zeidler Sándor: Nagy magyar kitüntetéseknékv. A magyar állam rendjelei és kitüntetései a Szent György-rendtől a Nagy Imre-érdemrendig. (Rubicon-Könyvek.) Budapest, 2005.*
- Felszeghy* 1943. *A rendjelek és kitüntetések történelmünkben. A szerk. biz elnöke Felszeghy Ferenc. Budapest, [1943.]*
- Gottfried – Nagy* 2011. *Gottfried Barna – Nagy Szabolcs: A Székely Hadosztály története. Barót, 2011.*
- Fekete* 2011. *Fekete Ferenc: A Vitézi Rend története. Szeged, 2011.*
- Fekete – Baum* 2010. *Fekete Ferenc – Baum Attila: A Magyar Királyság kitüntetései 1920–1945. III. k. Szeged, 2010.*
- Makai – Héri* 2002. *Makai Ágnes – Héri Vera: Kereszt, érem, csillag. Kitüntetések a magyar történelemben. Budapest, 2002.*
- Pandula* 2007. *Pandula Attila: Magyar hadikitüntetések 1938–1945. In: A numizmatika és a társtudományok VI. Konferencia Székesfehérváron 2004. szeptember 24–26. Szerk. Torbágyi Melinda. Székesfehérvár, 2007. 201–221. o.*
- Sallay* 2018a. *Sallay Gergely Pál: Magyar katonai kitüntetések (1920–2015). In: Magyarország hadtörténete IV.: 1919-től napjainkig. Szerk. Horváth Miklós. Budapest, 2018. 551–564. o.*
- Sallay* 2018b. *Sallay Gergely Pál: 1918 az osztrák–magyar kitüntetés-történetben. Hadtörténelmi Közlemények, 131. (2018) 3. sz. 680–701. o.*
- Virágh* 2016. *Dr. Virágh Ajtony: Csatak tigrisei. A Károly Csapatkereszt története. Budapest, 2016.*

¹³ A témáról részletesen lásd: *Baum* 2010.

Németh Ildikó–Závodi Szilvia

A SOPRONI TISZTI
LEÁNYNEVELŐ
INTÉZET TÖRTÉNETE
1850–1945